

Budapesti középiskolás fiatalok térhasználati szokásai⁵

Kutatásomban arra kerestem választ, hogy milyen terekben töltik szabadidejüket a mai középiskolás fiatalok mint a fogyasztói társadalom jelentős tényezői. Milyen kapcsolatban állnak a térrel, és milyen tulajdonságokkal rendelkeznek az általuk kedvelt környezetek? (Érdekes kérdés, hogy az új médiumok és az internet elterjedése azt eredményezte, hogy akár több „helyen” is lehetünk egyszerre: otthon, de egyben egy virtuális szociális térben is.) A felmérést anonim kérdőívvel végeztem két budapesti középiskolában.

Egy adott környezet kialakítása, téri struktúrája alapvetően meghatározza a benne zajló folyamatokat és eseményeket. Vajon milyen forgatókönyv szerint zajlanak az események a különböző stílusú szórakozóhelyeken, miért lehetnek fontosak ezek a környezetek egy fiatal életében?

Az emberek kedvenc helyválasztásaitak gyakran az *érzelemszabályozás* leírásával indokolják (például egy park, ahová azért jár valaki, mert ott derűsebben látja a világot). A *helyidentitás* fontos szerepet tölt be az önszabályozás és az érzelemszabályozás környezeti stratégiáiban, az ember pszichológiai jóllétében fontos szerepe lehet a helyidentitás alakulásának. Tudnunk kell fenntartani egy (vagy több) pozitív helyidentitást mint az éni-entitás részét (amelyhez biztonság és szabadság érzése kapcsolódik), másrészt törekszünk cselekedeteink és a minket jellemzően körbevevő fizikai-szociális környezet minél jobb illeszkedésére. Az otthon szereplői és tárgyai, az otthonnal kapcsolatos cselekvések éppen időleges hiányukkal tudatosítják bennünk jelentőségüket.

Az épített környezet szocializációs szerepe egyértelmű, tervezésekor számos olyan tényezőt kell figyelembe venni, amely használóihoz igazodik. Különösen akkor, ha ezek a használók fiatalok. A belső épített környezet jelenlétével szabályoz és meghatároz.

Zöld Pardon. Kifejezetten alkalmas tér a „kóválygásra”, azaz az ember csak lézeng ide-oda, jön-megy (sokan ezt csinálják), közben meg lehet figyelni egymást, lehet ismerkedni, el lehet lenni hajnalig...

Fizikai létével befolyásolja az „ott és akkor” interakcióját, továbbá az általa képviselt „üzenet” internalizációjára és értelmezésére ösztönzi a jelenlévőt. Nemcsak a szocializáció színteréül szolgál, hanem létre is hozza azt.

Figyelem-helyreállítási elméletek szerint⁶ a kedvenc helyek a figyelmi folyamatok optimalizálásán keresztül töltenek be kulcsszerepet az érzelmek szabályozásában, mivel az alábbi tulajdonságokkal (ezeknek az egyén számára kielégítő mintázatával) rendelkeznek.

5 Tanári szakdolgozat. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Tanárképző Tanszék, 2008. Az irany.hu című vizuális nevelési folyóiratban megjelent cikk alapján készült, kis átdolgozással.

6 A szempontsor alapja: DÚLL ANDREA – DEMETROVICS ZSOLT (2007): A helyfogyasztás színterei: a bevásárlóközpontok környezetpszichológiai, kontextuális elemzése. Budapest.

- **Távollét** ▪ A hely pszichológiai távolságot nyújt a hétköznapi rutincselekvésektől és a szokásos szociális közegetől: inkább mentális, jelentésbeli távolságot jelent, azonban a problémától való pszichológiai eltávolodást a környezet fizikai ingerei segítik.
- **Gyönyörködtetés** ▪ A hely képes megerőltetés nélkül lekötni az egyén figyelmét (bizonyos tulajdonságaival, pl. színek, hangok, természeti elemek) anélkül, hogy szellemi erőfeszítést követelne tőle. A „lágy gyönyörködtetés” alacsonyabb intenzitású, esztétikailag kellemes ingereket jelent, amelyek nem gátolják a személy reflexióképességét. A „kemény gyönyörködtetés” intenzív bevonódást idéz elő, amely kevés teret hagy a gondolkodásnak (pl. intenzív élmények egy vidámparkban vagy épp a plázában).
- **Kiterjedtség, tágasság** ▪ A környezet könnyen észlelhető koherens egészként, de elég nagy léptékű ahhoz, hogy explorációra hívjon: sokkal több felfedeznivalót ígér, mint amennyit azonnal érzékelni lehet. Ez a tulajdonság a plázákban szorosan összefügghet a csellengéssel.
- **Beilleszthetőség** ▪ Fontos a környezet jellemzői és a személy szándékai, hajlamai közötti megfelelés mértéke, azaz „a környezetnek illeszkednie kell ahhoz, amit a személy éppen tenni próbál, és ahhoz, amit tenni szeretne”.

Szimpla kert. Az egész helyről elmondható, hogy nagyon karakteres stílusa van (romkocsmajjelleg), de ezeken a határokon belül elég változatosak az egyes részei (gyönyörködtetés), és a zerguzos téri szerveződés felfedezésre ösztönöz (kiterjedtség). Ez inkább egy nyugodt, beszélgetős hely, nincs tánctér, az emberek üldögélnek és iszogatnak.

Összességében a *természeti tájak* rendelkeznek leginkább helyreállító hatású tulajdonságokkal, ezért kedvenc és helyreállító környezetként is ezeket választják felnőttek és fiatalok egyaránt. Ugyanakkor érdemes végiggondolni, hogy a *plázák* is hordozzák az említett tulajdonságokat. A résztvevők viselkedése tulajdonképpen behatárolt a környezet által nyújtott lehetőségek szintjén.

A fiatalok számára a bevásárlóközpontok viszonylag biztonságos környezetnek tekinthetők, amely egyszerre biztosít izgalmat és elvonulást. Feltételezhető azonban, hogy a bevásárlóközpontok – amellet, hogy a szabadidő-eltöltés színterei – egyúttal felerősítik a szubjektív elégedetlenség érzetét. A fiatalok mindennapi valós életének gyakori sivársága

Erzsébet tér, park. A város szívében elhelyezkedő városi park, megnyugtató zöld terület, ahova el lehet menekülni a város nyüzsgése elől (távollét).

fiatalok elsősorban az olyan környezetekhez vonzódnak, amelyek érdekesek, felfedezhetőek, valamint illeszkednek az elvárt hangulati szint (arousal) fenntartásához az általuk nyújtott szolgáltatások tekintetében. Így tehát a bulizás helyszínei általában arousalnövelők, míg a természeti környezeteket arousalcsökkentő, megnyugtató hatásuk miatt keresik fel gyakran a fiatalok. Emellett a társaság kiemelten fontos tényezőként van jelen a szabadidő eltöltésében, és arra nézve is kaptunk megerősítő adatokat, hogy az otthoni internethasználat során is folyamatos társas interakciók folynak.

Kiemelném a kérdőív egyik érdekes kérdését: a „Hol érzed igazán jól magad?” kérdésre a tipikus válasz a „Barátaimmal bárhol” volt. Érdekes, ahogy egy helyszínre vonatkozó kérdést átfordítanak egy szociális téri helyzetre. A megkérdezett középiskolások számára tehát a legfontosabb hely a barátok mellett van (36%), ezt követi az otthoni környezet (20%) és a természet (12%), míg a koncert és a tévé csak 1-2%-ot kapott. Ebből is jól látszik, milyen nagy jelentőségű e korosztály számára a társasági kapcsolatrendszer.

Tulajdonképpen általánosan elmondható a kérdőívek alapján, hogy a vizsgált fiatalok esetében inkább a szociális, mint a fizikai környezet határozza meg azt, hogy milyen közegben érzik jól magukat. A vizsgálat szerint a legkedveltebb helyszínek a klubok (barátokkal), a parkok (barátokkal) vagy otthon egyedül (talán virtuális barátokkal).

A kedvenc helyek és a feltöltődés között további összekötő kapocs lehet az a tendencia, mely szerint a természetes helyek jelentős hányadot képviselnek a kedvenc helyek között. Bizonyítékok tömkelege támasztja alá azt az elképzelést, hogy a természetes helyek feltöltődést nyújtanak. Negatív előzményeket – például stresszt – követően összehasonlították a természetes és az épített környezet hatását, s azt találták, hogy előbbi nagyobb fiziológiai változásokat idéz elő például az izomfeszültségben és a vérnyomásban, valamint a negatív érzelmek, mint a félelem, düh és szomorúság csökkentésében, emellett a megújulás élményének magasabb szintjét teremti meg.

és a plázák csillogása közötti kontraszt a segédeszközöket is igénybe vevő élménykeresés motíválója lehet.

Összegezve: a jelen kutatás is megerősíti a korábbi eredményeket arról, hogy a fiatalok téri preferenciáiban valóban fontos szerepet játszanak a környezetek restoratív (helyreállító, feltöltődést adó) tulajdonságai, ezek közül is kiemelten fontos természetesen a zene, amelyről kiderült, hogy valóban meghatározó a helyszínválasztásokban, valamint a környezet *kiterjedtsége* és *arousal-* (pszichológiai fogalom: éberség, izgatottság, készenléti állapot) befolyásoló hatása is fontos szempont. Megállapítható tehát, hogy a

A gyerekek és felnőttek kedvenc helyeit vizsgáló kutatások növekvő sora támasztja alá az önszabályozás elméletét, másképp fogalmazva a preferált helyek és az élmények dinamikáját alkotó önszabályozás elméletét. A környezeti önszabályozás elmélete azt állítja, hogy maga a fizikai környezet képes beindítani és befolyásolni az én és az érzelmek szabályozási folyamatát. Ezt láthatjuk tulajdonképpen a vizsgált fiatalok esetében is, amikor is szabadidejükben azokat a környezeteket részesítik előnyben, amelyek az általuk éppen elvárt hangulati hatást fejtik ki rájuk.

Sulyok Levente

Virtuális önreprezentáció kamaszkorban⁷

A virtuális térben kialakult kapcsolatok felszínesek ugyan, de éppen a kötetlenség és kötelezettségnélküliség okán kedvelt a fiatalok körében. Az arc nélküli kommunikáció könnyebben felvállalható egy gátlásokkal küzdő kiskamasz számára, mint a hagyományos kapcsolatok. A digitális önreprezentáció megkönnyíti az ismerkedést a tér és az idő áthidalásával, de pont az esetleges távolság és az eltérő életritmus nehezíti a kapcsolatok elmélyülését.

Az önmagunkról mutatott kép már nem csak a fizikai valóság síkján létezik, szép lassan megszületik virtuális énképünk, melyet mi kreálunk magunknak. Míg a középkorban az uralkodók az udvari festőket bízták meg egy „megbízható, kegyelmes király” képének a megfestésével, addig napjainkban mi lehetünk önmagunk reprezentatív portréfestői. Annak idején ez egy festővásznon jöhetett létre, manapság egy digitális felületen is megvalósulhat.

A kiskamaszok (9–12) érzelemgazdag témái, az önkritikus kamaszok (12–14) elégedetlen, valóságghűsre törekvő attitűdje után az „elhatározások korában” megjelenik a szimbólumok általi önkifejezés (14–17). Az identitás kialakítása, önmaga megalkotása, önreprezentációja az egyik legfontosabb feladat a kamasz számára. A hagyományos rajzi eszközök (mivel ügyetlennek tartják magukat) ebben már nem tudnak segíteni, ám a digitális médiumok a kudarcokat áthidalva segíthetnek teret adni egy újfajta önkifejezésnek.⁸ Módja van a gyerekeknek azt és úgy megmutatni, ahogy azt ő szeretné, illetve ahogyan arra digitálisan lehetősége van.

Kutatásom során három budapesti középiskola (Fazekas Mihály Általános Iskola és Gimnázium, Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola, Kossuth Zsuzsa Egészségügyi Szakközépiskola) 10. osztályos tanulóinak azokat a képeit vizsgáltam, amelyeket egy magyar kapcsolatépítő weboldalra töltöttek fel (iwiw – international who is who). A képeket téma-választás és motivációs szempontok szerint kategorizáltam. Vizsgáltam, hogy milyen meg-

⁷ Tanári szakdolgozat. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Tanárképző Tanszék, 2007.

⁸ „A kamaszt elkedvetleníti a primitív és naiv színvonal, amellyel alkotni képes. Megzavarja, mekkora különbség van aközött, amit produkál és aközött, ami szerinte elfogadható mint művészi produktum. – Ezt az ellentmondást művészeti horizontjának kiszélesítésével hidalhatjuk át. Minél többet lát a modernkor lendületes, friss festőiségéből, annál több új lehetőségre ébred rá.” (LÖWENFELD, VICTOR: *Creative and mental growth*. The Macmillan Company, New York, 1970.)